

ФОТОЛІТОПИС КРИВОГО РОГУ

Рец. на кн.: Рукавицин И.А. Кривой Рог в открытках, документах, фотографиях. – К.: Книга-плюс 2012. – 128 с.; ил.

У 2012 р. в Києві у видавництві «Книга-плюс» вийшла унікальна, на наш погляд, книга, присвячена історії міста Кривий Ріг*¹ імперського періоду. В першу чергу, її унікальність полягає в неймовірно щільному наповненні різного роду автентичними ілюстраціями (фотографії, малюнки, поштові листівки). Власне, в книзі репрезентовано найбільшу, з відомих на даний час, колекцію фотографій та поштових листівок, зроблених до 1917 р., що мають прямий стосунок до містечка Кривий Ріг та населених пунктів, які увійшли до складу Кривого Рогу вже у ХХ ст. На цих ілюстраціях можна побачити вулиці і будинки, портрети і групові фото мешканців міста, відбитки штампів і поштові марки Херсонського повіту, до складу якого містечко Кривий Ріг входило до 1919 р., копії акцій різних промислових підприємств і акціонерних товариств, які діяли в Кривому Розі до 1917 р. В більшості своїй фотографії та поштові листівки публікуються вперше. Звернемо увагу ще на той факт, що всі ілюстрації високої якості, оскільки видання за своїм зовнішнім виглядом має подарунковий характер. Якісна поліграфія створює враження про те, що Кривий Ріг як мінімум належав до знаних і відомих міст Півдня України, хоча у ХІХ – початку ХХ ст. він не лише не мав повітового статусу, але й не входив до розряду міст.

Втім книга є подарунковою лише за формою, оскільки матеріал представлений в книзі, за деякими винятками, вирізняється достатньою глибиною і широтою подачі фактів з посиланням на джерела (переважно преса і довідкові видання). Перед читачем постає невеличке провінційне містечко Російської імперії у всьому його багатоманітті: від характеристики вулиць до традицій та побуту.

*¹ Нині районний центр Дніпропетровської області.

За певними особливостями та формою подачі матеріалу книга нагадує ілюстровану енциклопедію.

У першому розділі подано коротку історичну довідку про Кривий Ріг кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. Автор полемізує з приводу часу заснування міста, не погоджуючись з офіційною датою*², і відносить початок міста до козацьких часів.

В другому розділі «Улицы Кривого Рога» автор дає коротку історію 14-ти історичних вулиць Кривого Рогу, які виникли у ХІХ ст. Майже кожна історична довідка про певну вулицю, яка нагадує своєрідну краєзнавчу екскурсію, супро-

воджується оригінальними ілюстраціями, що дозволяє візуально уявити ландшафт провінційного містечка.

У третьому розділі «Административные и общественные учреждения» автор перелічив і дав коротку довідку про кожен культову споруду, навчальні заклади, адміністративні установи, а також заклади культури і спорту, які існували в Кривому Розі. Оскільки час і люди не сприяли збереженню цих архітектурних об'єктів, автору, не зважаючи на тривалі пошуки, так і не вдалося віднайти зображення всіх споруд. Відсутність

ілюстрацій вдало доповнено посиланнями на газети того часу, інформацією про людей, які працювали в названих у книзі установах.

Четвертий розділ книги «Деловой и коммерческий Кривой Рог» присвячений торговим, промисловим і комерційним установам, які в біль-

*² Офіційною датою заснування міста є 8.05.1775 р. від першої згадки в «Розписі заснованих поштових станцій по річці Інгулець від Кременчука до Херсона». Ця дата є кон'юнктурною, оскільки з'явилась у 1975 р. за наказом Криворізького міського комітету Комуністичної партії України. Водночас, постановою Кабінету Міністрів України за № 878 від 26 липня 2001 р. Кривий Ріг віднесено до числа історичних міст України, офіційною датою заснування яких вважається середина 17 ст.

шості своїй з'явилися вже в кінці XIX – на початку XX ст. під впливом промислових розробок криворізьких залізних руд, які почалися у 1881 р. Окрема увага тут приділена промисловцям і меценатам Кривого Рогу О.М. Полю і С.М. Колачевському, які своєю діяльністю посприяли піднесенню містечка Кривий Ріг.

Чимало уваги автор надає поштової службі Кривого Рогу, що є закономірним, оскільки пошта займає особливе місце в історії цього міста. Про пошту йде мова у п'ятому розділі «Почта».

Також цілком логічним є розділ шостий «Фотографы, фотографии и открытки». З огляду на велику кількість ілюстративного матеріалу, автор не міг обійти увагою людей, які займалися фотографією в той час. У розділі представлені не лише дані про професійних фотографів та фотоательє, але наводяться цікаві подробиці про ціни, розміри фотографій та випущені в різні роки серії поштових листівок, що має зацікавити сучасних колекціонерів. Традиційно розділ оздоблений великою кількістю ілюстрацій. Причому поштові карточки показані як з лицьового, так і зі зворотного боків, на них нерідко є текст, що створює атмосферу присутності адресата.

У сьомому розділі «Нравы и быт» автор накреслює картину народного життя промислового

містечка. Тут мова йде про важку роботу на залізничних копальнях, злочинність, яка була традиційним явищем для робочих поселень, святкування Нового року тощо.

В останньому, восьмому розділі «Криворожский рудничный район» автор приділив увагу розвитку залізничної мережі, промислових та акціонерних товариств у межах Криворізького рудного району. Текстовий матеріал про вокзали, залізничні станції, мости, рудники та рудничні поселення не є оригінальним. Натомість, оригінальними є ілюстрації цих об'єктів, які розташовувалися в поселеннях Довгинцеве, Долинська Карнаватка, Колачевське.

Не можемо також не звернути увагу на ще одну унікальну ілюстрацію, яка вміщена на задньому форзаці книги. Це мапа військового поселення Кривий Ріг 1841 р., яка зберігається в Російському державному військово-історичному архіві (м. Санкт-Петербург). Мапа вперше вводиться до наукового обігу.

Загалом же автору, незважаючи на невеликий обсяг книги, вдалося показати образ провінційного містечка та виокремити цікаві сюжети повсякденного життя населення Кривого Рогу імперського періоду. Завдяки багатому ілюстративному матеріалу містечко, немовби оживає перед нами, дозволяючи нам відчувати ритм буття людей, які жили більше ста років тому.

Стефанія Баженова (м. Кам'янець-Подільський)

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ КРАЄЗНАВСТВА ВІННИЧЧИНИ

Рец. на: *Гальчак С.Д.* Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі XIX – поч. XXI ст.: наукове видання / Сергій Гальчак. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2011. – 788 с.

Дана монографія є результатом багаторічних досліджень розвитку краєзнавства у Східному Поділлі завідувача кафедри журналістики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, голови Вінницької обласної організації НСКУ, керівника Вінницької філії Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, заслуженого працівника культури України, доктора історичних наук Сергія Дмитровича Гальчака. Базисом створення цього тому стали книга професора Л.В. Баженова «Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст.: Історіографія. Біобібліографія. Матеріали» (1993) та інші подібні енциклопедичні видання. Проте моногра-

фія С.Д. Гальчака значно розширює і деталізує огляд генези краєзнавчого руху впродовж XIX – на початку XXI ст. на прикладі Східного Поділля (Вінниччина) та збільшує кількість біографічних довідок про дослідників історії, культури і природи регіону за рахунок виявлення маловідомих та підростаючих нових поколінь науковців і краєзнавців.

У дослідженні Сергія Гальчака йдеться про краєзнавчий рух на теренах Вінниччини, який, зародившись у середині XIX століття, не припиняв свого розвитку, і увібрав у себе всю мозаїку героїчного і стражденного минулого краю, ратних і трудових діянь його мешканців, їхній невичерпний духовний і культурний світ.

У передньому слові до видання директор Центру дослідження історії Поділля, професор